

แมลงสาบ! กั๊ยเจียบสู่ภูมิแพ้

รศ.พญ.อัญชลี ตั้งตรงจิตรและคณะ

ภาควิชาปรสิตวิทยา

Faculty of Medicine Siriraj Hospital

คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล

“แมลงสาบ” สัตว์สกปรกที่เป็นต้นกำเนิดสารก่อภูมิแพ้ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของผู้ป่วยภูมิแพ้คนไทย

แมลงสาบที่พบในบ้านเรา ส่วนใหญ่เป็นสายพันธุ์อเมริกัน สามารถแพร่พันธุ์ได้อย่างรวดเร็ว กล่าวคือ หากเราเห็นแมลงสาบในบ้าน ๑ ตัว เท่ากับยังมีอยู่ในรังอีก ๑๐-๘๐๐ ตัว

สารก่อภูมิแพ้จากแมลงสาบจะมาจากส่วนต่าง ๆ ทั้งจากตัวมันเอง และส่วนต่างๆ ของแมลงสาบ เช่น ปีก หนวด ไข่ รวมทั้งสิ่งที่ขับถ่ายออกมา หรือจากสารคัดหลั่งของแมลงสาบ หลายคนสงสัยว่า “ภูมิแพ้” นั้นคืออะไรกัน

อธิบายง่ายๆ ก็คือ โรคภูมิแพ้ เกิดจากปฏิกิริยาตอบสนองทางระบบภูมิคุ้มกันของร่างกายแบบไวเกินต่อสารก่อภูมิแพ้ (allergen) ซึ่งในคนปกติไม่เกิดอาการใดๆ แต่ในคนที่เป็นโรคภูมิแพ้ เมื่อได้รับสารนั้นจะกระตุ้นให้ร่างกายมีการสร้าง immunoglobulin E (IgE) มากเกินไป มีผลทำให้เซลล์ต่างๆ ทำงานมากขึ้น เกิดการอักเสบและมีการหลั่งสารเคมีชนิดต่างๆ ที่รู้จักกันดีคือสาร histamine ทำให้เกิดอาการแพ้และมีอาการแสดงต่างๆ แล้วแต่ว่าจะเกิดกับอวัยวะใด ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้ทุกระบบและทุกวัย

แม้โรคภูมิแพ้ จะเป็นโรคที่ไม่ติดต่อกัน แต่ปัจจัยที่ทำให้เกิดโรคคือ กรรมพันธุ์และสิ่งแวดล้อม จะมีสักกี่คนที่ทราบว่า สิ่งแวดล้อมที่กล่าวถึงนั้น รวมถึงบ้านพักอาศัยด้วย เพราะในบ้านมีสารก่อภูมิแพ้ เช่น ไรฝุ่น แมลงสาบ ฝุ่นบ้าน ขนสัตว์ ฯลฯ โดยเฉพาะแมลงสาบถือเป็นภัยร้ายใกล้ตัว ที่หลายคนมองข้าม ผู้ป่วยจะมีความเสี่ยงมากขึ้นอยู่กับสภาพความเป็นอยู่ หากเป็นอพาร์ทเมนต์ ที่รวมห้องนอน ห้องนั่งเล่น ห้องครัว ไว้ที่เดียวกัน จะมีความเสี่ยงมากกว่าผู้ที่อาศัยในบ้านพัก หรือห้องเช่าที่มีการจัดแบ่งห้องต่าง ๆ ไว้อย่างเป็นสัดส่วน จากการสำรวจพบว่า ในส่วนที่เป็นครัวจะมีสารก่อภูมิแพ้จากแมลงสาบมากที่สุด รองลงมาคือห้องนั่งเล่นและห้องนอน

จากการศึกษาผู้ป่วยโรคภูมิแพ้ที่เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลศิริราชที่ผ่านมา พบว่า มีสาเหตุมาจากแมลงสาบ ๔๔ - ๖๐ % ของผู้ป่วยโรคภูมิแพ้ทั้งหมด

อาการภูมิแพ้แมลงสาบ อาจมีเพียงเล็กน้อย เช่น คันที่ผิวหนัง คอ ตาและจมูก ที่พบบ่อยคือ โรคจมูกอักเสบจากภูมิแพ้หรือโรคแพ้อากาศ (Allergic rhinitis) และโรคหืด (asthma) ซึ่งมักมีอาการเกิดขึ้นได้ตลอดปี หากเกิดอาการในกลุ่มเด็กจะมีความรุนแรงมากกว่า อาจทำให้เกิดโรคหอบหืดและหายใจไม่ออก จนต้องไปโรงพยาบาลอย่างฉุกเฉินหรือเข้ารับรักษาตัวในโรงพยาบาล และมีโอกาสเสียชีวิตได้ถ้าไม่รีบรักษา

แพทย์จึงมักจะแนะนำให้ผู้ป่วยกำจัดหรือลดปริมาณสารก่อภูมิแพ้ที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว และหลีกเลี่ยงการสัมผัสหรือได้รับสารก่อภูมิแพ้อย่างมุ่งมั่นและจริงจัง ถือเป็นส่วนสำคัญที่สุดในการรักษาโรคภูมิแพ้

การกำจัดแมลงสาบต้องอาศัยหลายวิธีร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อม โดยการรักษาความสะอาด กำจัดขยะและเศษอาหาร การควบคุมโดยใช้สารเคมี และใช้อุปกรณ์กำจัดแมลงสาบ

อย่างไรก็ตามโรคภูมิแพ้ไม่เฉพาะที่มาจากแมลงสาบนับวันจะพบมากขึ้น เพราะสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป สิ่งที่เป็นปัญหาของการเข้ารับการรักษาของผู้ป่วยนั้น ส่วนใหญ่มักไม่ทราบว่าในบ้านจะมีสารก่อภูมิแพ้ใด จึงทำให้แพทย์เกิดแนวคิดในการทำชุดทดสอบต่าง ๆ เพื่อตรวจหาสารก่อภูมิแพ้ในบ้านโดยเฉพาะ เพื่อให้การดูแลรักษาผู้ป่วยให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ในอดีตจะใช้ชุดตรวจสอบจากต่างประเทศซึ่งเป็นแมลงสาบคนละสายพันธุ์กับไทย ทำให้ไม่ได้มาตรฐาน แต่วันนี้เราสามารถพัฒนาถ้วยดังกล่าวได้สำเร็จ และนำมาใช้ในการตรวจเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

นอกจากนี้คณะผู้วิจัยนำโดย ศาสตราจารย์ ดร.วันเพ็ญ ชัยคำภา ยังได้พัฒนาวัคซีน โดยการนำโปรตีนของแมลงสาบกว่า ๒๐ ชนิด มาตรวจสอบว่าชนิดใดก่อให้เกิดภูมิแพ้ เมื่อทราบว่าโปรตีนจากแมลงสาบชนิดใดที่ก่อให้เกิดภูมิแพ้และเป็นโปรตีนที่ไม่พบในคน จึงนำมาพัฒนาเป็นวัคซีนต้นแบบสำหรับการรักษาโรคภูมิแพ้แมลงสาบได้สำเร็จเรียกว่า วัคซีนดีเอ็นเอ โดยการนำดีเอ็นเอที่สร้างโปรตีนแมลงสาบมาเชื่อมกับดีเอ็นเอของสารช่วยกระตุ้นระบบภูมิคุ้มกันของคน ขณะนี้กำลังอยู่ในขั้นตอนการทดสอบประสิทธิภาพของวัคซีนในผู้ป่วย

แม้ภูมิแพ้จะได้รับการรักษาแล้ว แต่ไม่อาจพูดได้ว่าหายขาด ๑๐๐ % จากข้อมูลที่ผ่านมา มีเด็กประมาณ ๓๐ - ๕๐ % ถ้าได้รับการดูแลรักษาดี โตขึ้นอาจหายได้ แต่ในรายที่ไม่หายขาด สามารถดูแลรักษาไม่ให้อาการกำเริบได้

ถ้าไม่อยากเป็นภูมิแพ้แมลงสาบ ต้องหมั่นทำความสะอาด ดูแลสิ่งแวดล้อมภายในบ้านและรอบๆ ป้องกันดีกว่าแก้ไขนะค่ะ